

După teorie. Roland Barthes (1)

De la o vreme, mă preocupă o chestiune care n-are aparent nicio miză; o chestiune care l-a ocupat mereu pe Roland Barthes, de la moartea căruia au trecut, în 2010, trei decenii. Iar eu se întâmplă să fiu într-o pasă barthesiană.

Pe scurt: care este limita meta-lingajului? Problema se regăsește deja în scrierile de tinerețe ale lui Barthes, mai ales că nu în calitate de teoretician și-a început el cariera. Nietzsche și André Gide sunt primii autori despre și prin care scrie, până la lecturile din Marx, Brecht, Saussure care-i pregătesc mitologiile urbane. Tocmai de aceea Barthes nu poate fi considerat astăzi nici teoretician, nici critic, nici (doar) scriitor. Deși, în cele din urmă, ce altceva decât scriitor poți fi, fie că te exersezi în teorie sau în poezie, atâta vreme cât scrisul este „meseria” ta (parafrarez titlul unei cărți de Eric Marty despre Barthes)? Chestiunea merită încă gândită. O face Barthes, o face și unul dintre japonezii care îi studiază astăzi opera – mai ales după ce francezul a scris o carte excepțională despre Japonia, *Imperiul semnelor*. Kohei Kuwada scrie, în continuarea unei reflecții mai vechi a lui Claude Coste, despre Barthes moralistul: *La „Moralité” de Roland Barthes* se numește lucrarea lui, susținută în 2010. Tocmai din acest punct devine teoria interesantă, din momentul în care ea se articulează, vrând-nevrând, cu etica; din punctul în care practicarea teoriei presupune o etică, iar cel care face teorie este autor în măsura în care se gândește la sine însuși ca scriitor. În clipa în care aceste gânduri ies la suprafață și-i marchează scrisul, autorul respectiv devine un moralist.

Este teoria caducă în lipsa unei morale care se poate deduce din practica acestei teorii? Răspunsul meu: da. Pentru că teoria își atinge în chip inevitabil limita care constă în a se sustrage teoriei pe care o practică și direcțiilor pe care le prescrie cunoașterii. Or, Barthes are o primă perioadă în care face teorie și încă una politică, în *Gradul zero al scriiturii*, apoi de-a lungul întregului deceniu șase al secolului trecut, atras de sirena (marxistă, ideologică a) demistificării. Chiar și aici, însă, autorul critică poziția „mitologului”, despre care spune așa: „Cuvântul lui este un metalimbaj, el nu acționează; cel mult, dezvăluie; noi zburăm mereu între obiect și demistificarea lui, neputincioși în a-i reda totalitatea: căci, dacă pătrundem în obiect, îl eliberăm, dar îl distrugem; și dacă îi lăsăm întreaga greutate, îl respectăm, dar îl restituim mistificat”¹. Un fel de principiu al incertitudinii al lui Heisenberg *après la lettre*. Se știe, apoi: Barthes rămâne marxist, dar unul oblic, apoi devine structuralist, pentru ca în anii '70 să-și

pună iar la îndoială științificitatea discursului și să viseze la romanul pe care nu l-a scris niciodată.

Actualitatea lui Barthes nu stă doar în teoriile lui – cu toate că pe mine *Mitologiile* nu doar mă fascinează, ci îmi creează un complex mimetic – ci mai ales în acel al său „non vouloir savoir”, în acea dezangajare ideologică pe care, în cele din urmă, n-o putem interpreta decât din perspectiva morală. Un teoretician care revine (în)spre literatură *după teorie* este în mod limpede, din perspectivă ideologică, un nehotărât. Sau, cum se spunea odinioară, un confuz. Dar cum să nu vezi clar că, odată ce porcezi la exersarea limbajului teoretic, nu poți deveni decât confuz în raport cu obiectivele maximaliste pe care orice teorie și le propune?

Or, adevărul scriiturii nu este unul nici cu totul tranzitiv, nici cu totul transcendent. (Desigur, Sartre și mulți alți intelectuali angajați își închipuie altceva. Iar cititorii – oamenii – nu înțeleg din „adevărul scriiturii” decât o eschivă.) Și nici nu e exclusiv moral, trebuie spus. Nu pentru că ar fi imoral, nu pentru că ar fi contrar moralei în vigoare, ci pentru că actul confesiv pe care îl expune poate primi o valoare estetică. Adevărul despre Roland Barthes, ca și adevărul despre adevărul scriiturii, transpar mai ales din *Roland Barthes par Roland Barthes*, acel op autobiografic și alunecos din 1975, unde iată ce scrie autorul: „Aceste opoziții sunt niște artefacte: împrumutăm din știință niște maniere conceptuale, o energie a clasărilor: furăm un limbaj, fără să vrem să îl aplicăm până la capăt. (...) Opoziția este bătută (ca o monedă), dar nu încercăm să o onorăm. La ce ne servește așadar? Pur și simplu la a spune ceva: e nevoie să așezi o paradigmă pentru a produce sens și pentru a-l putea deriva apoi”.

Confesiunea e aici, dar nu e doar atât. Confesive sunt multe discursuri ale gânditorilor non-analitici anglo-saxoni, dar este vorba acolo despre o sinceritate simplă, cuceritoare tocmai prin recursul la autobiograficul cotidian. Barthes nu e direct confesiv. El recunoaște, produce ironie și subvertește teoria (simbolizată aici de „opoziție”), dar nu lasă să treacă nimic liber prin fraza despre opoziția care este „bătută” – *inseminată* – dar „neonorată”. Aici vorbim despre metaforă, părăsim teoria în ceea ce prescrie ea pentru a urca în alegoria care-și alege cititorul. Aici discursul crește și face coajă. Semnificațiile sunt dermice, nu epidermice. Barthes face literatură, dar nu pentru că ar fi un teoretician incapabil, nu pentru că are de gând să ficționalizeze, ci pentru că doar așa poate revela adevărul limbajului de dincolo de opoziția – ea însăși teoretizantă – dintre discurs intelectual și discurs ficțional.

Rămâne ca acest fel de a spune să fie el însuși evaluat din perspectivă morală. Da, însă, în lipsa faptelor, nu tot de limbaj vorbim, în limbaj?

¹ Roland Barthes, *Oeuvres complètes*, I, p.868 (extras din *Mythologies*).